

סופרים ומשוררים

משכבר בימים, בעודי תלמידת בית ספר, ובולעת תוך הערצה בלתי ביקורתית ובלתי מסתייגת ספרים מספרים שונים, היו בליבי מחשבות זכות על האנשים המופלאים, היודעים לכתוב. כל הסופרים, כך סברתי לתומי, מתכנסים להם מידי פעם על פסגת הפרנסוס, או באיזה מוסד ארצי המקביל לפרנסוס ההירואי, ושיחתם ערבה כמו נקטר ואמברוזיה. מאז אותם ימים מלאי התלהבות חלפו עלי שנים ארוכות ורעות. והנה זה זמן רב מכרסם בליבי החשד הנורא, שלא כל הסופרים אוהבים זה את זה עד כלות הנפש. מובן מאליו, שייקשה עלי הדבר, להביא ראיות חותכות לחשד כבד כל כך. אולי רק בי האשם, שהפכתי חשדנית יתר על המידה משך השנים. בכל אופן, קשה לי להפטר ממחשבותי הרעות; על כן חשבתי, אכתוב ויירווח לי.

ובאשר לדיעות סופרים על סופרים, ברצוני לדלות הפעם טיפה קטנה מתוך הים הגדול ולטפל באספקט מסויים מאוד, ומתמיה כלשהו. כוונתי — יחס המסוכסך והמסובך של פרוזאינים מובהקים למשוררים. כמוכן, יש סופרים הכותבים פרוזה ושירה, רומנים ומחזות, סיפורים ומסות, ועוד ועוד. לא לאלה הכוונה. למרות שאפשר היה להתעכב על כך, שערבוב הצורות לפעמים גורם לבעיות, — יש סופרים שאצלם אתה זקוק לתמרוך דרך, המסביר לך כי עד כאן פרוזה, ומעתה והלאה, שירה, או להפך. שכן הפרוזה אצלם מסובכת ומבולבלת כשיר מליצי של בן טפשעשרה, ואילו השירה פרוזאית כמו חיבור של בית ספר. אך לא בזאת נעסוק הפעם. הפעם ברצוני לגסות ולבדוק כמה דברים, שכתבו סופרים ישראליים צעירים, פרוזאינים, על דברי שירה. ולא דברים שנכתבו במסות ספרותיות, מתוך כוונה דידיאקטית ברורה, אלא דברים שנכתבו בסיפורים פיקטיביים, על דרך הדימיון, כביכול; ועל כן יכולים מחבריהם להסתייג מהם בכל רגע ובכל שעה, ולטעון לחופש ההבעה הספרותית, שאינה מחייבת גיבוי של השקפות מדוייקות.

הנה, למשל, סיפור של סופר צעיר, בן-קיבוץ, יואב הלוי: "לא לה". לולה פרטוב הקשישה, שהצטרפה אל בניה, ממייסדי הקיבוץ, כותבת מידי לילה במחברותיה שהורות הכריכה שירים, מחשבות, הניגים. משך שנים עשרה שנה כותבת לולה פרטוב הקשישה, בשפה גרמנית משובחת. ואם לא היתה חברת הקיבוץ, הממונה על שלום הדור הקשיש, מבקשת להיטיב עם לולה פרטוב, היתה זו ממשיכה בשלווה בכתיבתה, ללא דחף פנימי לפרסום. אלא שלא כך

רצה הגורל. מתוך שביקשה החברה להיטיב עם האשה הקשישה, בשל התרשמות מכתביה, גרמה למאורעות בלתי צפויים. באותו קיבוץ עצמו יושבת משוררת צעירה, רחל קשת, שדרכה אל הפרסום היתה קצרה וחלקה. מעמדה בעולם הספרות איתן ויציב; לא כן אושרה הפרטי, הניגר מבין אצבעותיה, כמים שאין אפשרות לאחוז בהם בחזקה. הצלחתה כמשוררת, והדיכאון שבחייה יוצרים בה תערובת של יהירות ומרירות. יחסה לכתבי האשה הזקנה, המובאים בפניה בתרגומו של מזכיר הקיבוץ, הוא יחס מעורב. קוסמת לה הפשטות, המבנה הסגנוני, ההקצוע המחשבתי והצורני, הרצינות והאחריות שבאסכולה ישנה. בקיצור, כל שנראה לה לקוי בשירה החדשה. העימות עם שירת האשה הזקנה גורם לה למשוררת הצעירה לספיקות חמורים ולמבוכה: האם כתיבתה שלה ושל חבריה היא בעלת ערך אמיתי, ערך קיים ועומד מעבר לאופנה ספרותית חולפת? את ספיקותיה היא מביאה בפני מי שהוא בר הסמכא הגדול ביותר בעיניה: פיניה, עורך כתב עת ספרותי אוונגרדי; פיניה הוא מאהבה, ואחראי במידה רבה הן לפירסומה המתיר והן לאומללותה הפרטית. לפיניה אין כל ספיקות. הוא פוסל את שירת הזקנה מכל וכל. ונימוקיו עמו: "שום חידוש, פריצת-גדר, שום צעקה. פילוסופיות שגרתיות, תורות חיים שחוקות. בדור של הירושימה והמלחמה הקרה לכתוב על זריחת השמש, באופטימיזם, בחרוזים שקולים ובקצבים מדויקים. שגעון!" לרחלה דעה אחרת: "אנחנו יוצרים לפי האופנה, כמו תופרות או אדריכלי פנים. היום אנחנו כותבים בשורות פרועות, אתמול בעטנו במשקל, מחר נהרוס את הסדר ההגיוני של המשפט, מחרתיים נכתוב כבר הברות הברות, ללא מובן, רק למען האסתטיקה של הצליל. אתמול זנחנו את הנושאים השגרתיים, היום אנחנו מנבלים את שירינו, מחר נמציא פרברסיות חדשות, עיוותים מקוריים. אנחנו אמנים שמנסים להשאר תמיד בתורנות באור הזרקורים." מובן שרחלה אינה מסוגלת לעמוד על שלה כנגד פיניה. ייתכן גם, שבאופן בלתי מודע יש בה קנאה מסויימת כלפי השירה האחרת, קנאה המוצאת קרקע פוריה במרירות שנצטברה בנשמתה. ובדבריו החותמים של פיניה אליה יש גם מעין איום מוסתר: "מהרבה מאוד בחינות להישאר ולהיות משוררת צעירה מצליחה, בדיוק כמו להתחזק עתון ספרותי על רמה ובמרכז האוונגרד — זהו עסק. זהו עסק שיש להצעידו קדימה גם על ידי אימוץ דרכים מודרניות משטחי חיים אחרים, כמו פירסום, כמו תיכנון." הדיעות הללו, אשר מביע פיניה בסיפור כהשקפותיו המבוססות והבטוחות, הן, בדרך עקיפין, ביקורת של המחבר על סוג כתיבה מסויים. ובמיוחד בולטת ביקורת זו כאשר פיניה מדבר במלוא הרצינות על "העסק" שיש בכתיבת שירה מודרנית ובפירסומה. מכל מקום, רחלה, כפי הנראה, מקבלת את הרמז. לאחר שהאשה הזקנה מקבלת את חוות הדעת השלילית, היא ניגשת באישון לילה לשריפת מחברותיה. תוך כדי כך תופשת בה השלהבת, והיא נדלקת, אבוקה חיה. המשוררת

הצעירה, הפוגשת במסע ההלוויה, מנסה למצוא ניסוח מתאים למוות; בעוד יום תשלח שיר חדש למערכת; מובן מאליו, שיר בסגנון מודרני. כוונתו של יואב הלוי אינה מוטלת כאן בספק. הסיפור, אמנם, פשטני מדי; אך רבים עלולים למצוא בו הד לתמתון שתמהו בליבם על השירה החדשה וטיבה. מסובך יותר הוא סיפורו של עמוס עוז: "כל הנהרות". כאן יש רבדים רבדים של אירוניה, המכוונים כלפי מטרות שונות. חבר קיבוץ, הנוסע ליום אחד העירה, לשם עסקת בולים, פוגש בדרך מיקרית אשה צעירה; מסתבר שאשה צעירה זו, טובה שמה, כותבת שירים. חבר הקיבוץ, אליעזר, מספר את הסיפור בגוף ראשון אולם לאהר שורות מעטות בלבד מתברר לנו, שהכתובה בגוף ראשון אין פירושה — תודות הסופר עם הגיבור המספר. רק מספר מנייריזמים סופיסטיים בכתיבה מעידים על הסופר, ולא על גיבורו. הגיבור, אליעזר, אינו כלל מה שנקרא טיפוס סימפאטי. אמנם תכונה אחת מחפה במקצת על צדדיו השליליים, והיא, שמכיר הוא בחסרונותיו. אך עיקרו של הסיפור — לא דמותו של אליעזר אלא הפגישה עם טובה, וטיבם של היחסים המזורים הנרקמים ביניהם, למשך שעות ספורות בלבד. מבחינת ההופעה החיצונית, הרי טובה אינה כליל השלמות, אם כי אפשר לומר עליה שהיא אשה נאה. המספר אינו משתמש במילים רמות בתיאור הרגשתו ביחס לטובה. הוא חוזר ומדבר על גירוי, גירוי התופך לתשוקה. תשומת ליבו מתעוררת כאשר טובה, הבלתי מוכרת לו עדיין, היושבת באותו בית קפה כמוהו, מתחילה להשתעל, שיעול חזק, חולני, מכוער, המטלטל את כל גופה והמעוות את פניה. הוא אף אינו שוכח לציין, כי נתזי רוק מתפורים על כל סביבתה. ואילו הגירוי מתעורר כאשר הוא מבחין כי בידה השמאלית של טובה חסרה הבהן. אין לומר כי אליעזר מתעלם לגמרי ממעלותיה הגופניות של טובה; מן העגילות, הלובן, הרכות, החיוך. אולם ברור הוא, שבמשיכה יש יסוד לא מבוטל של פרברסיה; ההתעוררות באה בעיקרה בשל הפגמים, ולא המעלות. ההרגשה, על כן, מעורבת. המשיכה והמיאוס באים זה בצד זה. למעשה, מוזר הוא שהגיבור נכנע לרגשות בלתי שיגרתיים כל כך; שהרי הוא עצמו משתקף מתוך דבריו כבעל הופעה נאה, גבוה, מוצק, בעל שרירים, ספורטאי גמיש, שהצלחה מלווה אותו בעסקי נשים ואף בעסקים אחרים. מתוך דבריה של טובה מסתבר, שאת בוהן שמאלה אבדה כמחנה ריכוז; שם גם אבדה את משפחתה ואת שיווי משקלה הנפשי. היא משתעלת ומעשנת, מעשנת ומשתעלת.

כאשר גיבור הסיפור נתקל בטובה בדרך שהיא מיקרית ולא מיקרית לגמרי, טובה כותבת שיר. לאחר ההיכרות, טובה מסבירה כיצד היא כותבת שיר (ואילו אליעזר מספר לטובה על גבורותיו בזמן המלחמה): "כימיה דקה היא זו. מלאכת מוזיגות מדוקדקת. שיר טוב הוא שיר שאין בו מחיקות. צרוף כגביש. ההשראה והמוזות והאכסטאזה אינן אלא אגדות רומאנטיות. באמת יש

כאן רק מימוש חמרי של נוסחה כימית, אם הדבר מובן. למעשה, השיר בגרעינו הוא רק צירוף של ארבע או חמש מילים. כל היתר אינו אלא כיסוי ועטיפה." ואילו המספר, כשהוא מתמלא כעס על טובה, מהרהר לעצמו שהשיר שכתבה "אינו אלא תרגיל מודרניסטי פרוע". למעשה השיר נראה לו, ורק השורה האחרונה, לפי הרגשתו, מפריעה לסדר הטוב — ואליעזר אוהב סדר. ממילא מובן, שכל הוויתת המזורה של טובה מפריעה לסדר הטוב. וכאשר, לבסוף, מגסה היא לדקלם את השיר שחיברה זה עתה, תוך שיעול בלתי פוסק, והמילים יוצאות מפיה מעורבות בשיעולים, גיהוקים וכיחכוחים, פוקעת סבלנותו של המספר, והוא מטיח בה מילים מכוערות. כתשובה, משתנה שיעולה של טובה להקאה, והיא מטנפת את בגדיו של אליעזר בקיא הנשפך מפיה בתנופה. כך מסתיימת פגישת הצעיר מן הקיבוץ והמשוררת. תמונה דוחה ומאוסה, המתגרה בכל המושגים הרומנטיים על המשוררות העדינות והמבושמות, המרחפות בקלי-לות ברקיע. בערב יושב הגיבור בחדרו, ועושה סדר באוסף הבולים שלו.

השאלות המתעוררות הן רבות: מדוע בחר המספר לשם דברי שירה בפי דמות תמהונית וגם דוחה כמו טובה? או שמא איתה הריגה שבדמותה של טובה מכשיר אותה לכתוב שירה? האם יש כאן לעג למושגים הרומאנטיים על השירה, ושמא יש כאן לעג למשוררים עצמם, שמתחלף להם מיאוס ביופי? האם נושא האירוניה היא טובה, ושמא אליעזר החסון למעשה גלעג יותר ממנה?

בקיצור: מה חושבים סופרים על משוררים?